

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

SOCIAL POLICY IMPACT ON TOURISM DEVELOPMENT UNDER THE FORMATION OF INNOVATION ECONOMY IN UKRAINE

У статті розглянуто науково-методичні підходи до дослідження впливу соціальної політики на розвиток туризму в умовах формування інноваційної економіки в Україні, що зумовлено об'єктивною потребою збереження навколишнього середовища, природних ресурсів, культурної спадщини, людського потенціалу та його духовності, розв'язання проблем зайнятості та безробіття. Обґрунтовано дослідження проблем розвитку туризму як одного з інструментів інноваційної трансформації соціальної політики через реалізацію його основних функцій.

Ключові слова: соціальна політика, туризм, система туристичної галузі, інноваційна економіка, збалансоване природокористування.

В статье рассмотрены научно-методические подходы к исследованию влияния социальной политики на развитие туризма в условиях формирования инновационной экономики в Украине, что обусловлено объективной потребностью сохранения окружающей среды, природных ресурсов, культурного наследия, человеческого потенциала и его духовности, решение

проблем занятости и безработицы. Обосновано исследование проблем развития туризма как одного из инструментов инновационной трансформации социальной политики через реализацию его основных функций.

Ключевые слова: социальная политика, туризм, система туристической отрасли, инновационная экономика, сбалансированное природопользование.

This article reveals the scientific and methodological approaches to study the impact of social policy on tourism development in the emerging innovation economy in Ukraine caused by the objective necessity of environmental conservation, natural resources, cultural heritage, human potential and its spirituality, solving the problems of employment and unemployment. Relevance of the research is loosed tourism development as one of the tools of innovative transformation of social policy through the implementation of its key features.

Key words: social policy, tourism, tourism industry system, innovative economy, sustainable natural resources.

УДК 338.48:331.545

Роїк О.Р.

асистент кафедри туризму
Інституту екології, природоохоронної
діяльності та туризму
імені В'ячеслава Чорновола
Національного університету
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми. В умовах складної соціально-економічної ситуації та суперечливого перебігу суспільно-політичних процесів в Україні актуальним стає пошук нових інструментів, здатних забезпечити вихід із кризового стану та сприяти досягненню соціально-економічного добробуту. Теперішні проблеми України полягають не лише в короткострокових руйнівних ефектах військових подій на сході, а й у більш глибоких зрушеннях, зумовлених кризовим станом політичної, економічної та соціальної сфер.

Особливої уваги заслуговують такі ключові фактори інноваційного розвитку, як освітньо-кваліфікаційний та інтелектуальний потенціал суспільства, міра соціальної диференціації, принципи та напрями реалізації політики доходів. Інноваційні стратегії, концепції, ідеї як інструменти інноваційної трансформації мають становити основу сучасної соціальної політики. Отже, саме інноваційна трансформація соціальної політики потребує чіткого окреслення перспективних шляхів застосування соціальних інновацій, розроблення конкретних заходів і технологій щодо їхнього практичного впровадження, створення методик їх оцінювання. За таких умов необхідне теоретичне осмислення економічного змісту і трансформації економічних відносин на основі оновлення методичних підходів відповідно до мінливих технологічних та соціальних умов виробництва.

Об'єктивне підґрунтя туризму як явища суспільного життя підкреслює його значення для роз-

витку людського потенціалу в умовах інноваційної трансформації соціальної політики. Науковці, що досліджують проблеми розвитку туризму, визначають його як один з інструментів інноваційної трансформації соціальної політики, зокрема через реалізацію його основних функцій – економічної, соціальної, політичної, культурно-виховної й рекреаційної тощо. Основні проблеми розвитку туризму, що існують в Україні, пов'язуються з відсутністю чіткої державної політики, спрямованої на розвиток туризму. Відсутність системи контролю над діяльністю суб'єктів туристичної сфери, повільні темпи зростання обсягів інвестицій у розвиток матеріальної бази туризму, невідповідність міжнародним стандартам якості надання послуг свідчать про недостатність державної підтримки та відсутність механізмів комплексного підходу до управління національним туристичним продуктом на внутрішньому і міжнародному ринках туристичних послуг, у чому і полягає актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інноваційні аспекти соціальної політики частково досліджувалися у працях вітчизняних учених Ю. Бажала, Д. Богині, Ю. Білоусової, З. Галушки, А. Гальчинського, В. Геєця, О. Грішної, Н. Дєєвої, С. Захаріна, В. Куценко, Е. Лібанової, Б. Маліцького, О. Макари, А. Мельник, О. Меха, О. Новікової, О. Поповича, В. Савченка, О. Стефанишин, Л. Федулової.

Інтерес до проблем розвитку туризму та його регулювання й управління з боку держави з кож-

ним роком зростає, що відображено у працях вітчизняних і зарубіжних учених. Так, проблеми впливу державної політики на розвиток туризму розглядалися в роботах С.Р. Дем'яненка, М.І. Круглова, В.В. Герасименка, І.Т. Балабанова; проблемам організації туристської діяльності присвячено роботи О.І. Амоші, В.Ф. Данильчука, В.Ф. Кифяка, Б.Т. Кліяненка, М.П. Мальської, В.І. Цибуха, В.К. Федорченка та ін.

Однак аналіз і оцінка впливу соціальної політики на розвиток туризму в умовах формування інноваційної економіки не отримали належної інтерпретації, а нові форми та механізми використання інноваційних чинників, у тому числі і туризму, для людиноцентричного розвитку економіки виявилися недостатньо вивченими науковими проблемами.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення теоретико-методичних засад та розробка науково-практичних рекомендацій щодо дослідження впливу соціальної політики на розвиток туризму в умовах формування інноваційної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науково-інноваційний розвиток суттєво змінив динаміку та структуру соціальної політики, що передбачає створення умов для гідного життя, інтелектуального, творчого та духовного розвитку людини та наступних поколінь, гармонізацію її відносин із природою на інноваційних засадах.

За таких умов соціальна політика характеризується такими ознаками: людський розвиток більше стає метою економіки, оскільки її основним ресурсом є людина, її інтелект, знання, творчість; у структурі потреб людини більшої ваги набирають нематеріальні потреби у навчанні, самовдосконаленні, інформації, творчій самореалізації, урізноманітненні дозвілля та відпочинку тощо, на що й витрачається все більша частка доходу; все більш актуальними стають проблеми збереження довкілля та створення умов для життя майбутніх поколінь.

Найважливішим завданням на цьому шляху є забезпечення формування ефективної соціальної політики у сфері туризму, спрямованої на раціональне й ефективне використання природних, історико-культурних та соціально-побутових ресурсів для його розвитку.

Необхідність розвитку цієї галузі в Україні зумовлена об'єктивною потребою збереження навколишнього середовища, природних ресурсів, культурної спадщини, людського потенціалу та його духовності, розв'язання проблем зайнятості та безробіття.

У ХХ ст. відбулася справжня революція у сфері туризму, який став у сучасному світі потужною індустрією, величезним комплексом, в якому пов'язані економічна та соціальна сфери. Це зумовлене такими чинниками, як економічне піднесення та зростання життєвого рівня населення; посилення

економічних зв'язків між окремими європейськими країнами; лібералізація митного і паспортного режиму; збільшення вільного часу працюючих завдяки регулюванню з боку соціального законодавства; широке розповсюдження транспортних перевезень. Також факторами, які сприяли розвитку туристичної сфери, стали якісне вирішення інформаційних проблем, розвинені рекреаційно-туристична і транспортна інфраструктури, державна політика підтримки туристичної діяльності шляхом надання субсидій та пільг тощо [1].

Усе це позитивно вплинуло на розвиток туризму і зростання надходжень від нього. За сучасних умов туризм став каталізатором, що спричиняє активний розвиток як окремих галузей економіки, так і соціально-економічне зростання цілих країн. Навіть в економіці найбільш індустріально розвинених країн Західної Європи та Америки ця сфера посідає чільне місце за обсягами загальних доходів, кількістю створених робочих місць, надходженнями до бюджету [2].

Ці процеси свідчать про те, що туристична галузь завдяки її значному впливу на соціально-економічний розвиток країни, винятковій прибутковості має регулюватися державою і бути під контролем громадськості. На фоні бурхливого розвитку світового туризму закономірно постає питання про роль України на світовому ринку туристичних послуг.

За даними Всесвітньої туристичної організації ООН (ЮНВТО), частка туризму у світовому ВВП становить близько 10%, а на долю міжнародного туризму припадає 6% загального обсягу світового експорту та біля 30% світового експорту послуг, кожне 11-те робоче місце у світі припадає на сферу туризму. Прогнозується, що до 2030 р. кількість міжнародних туристичних відвідувань зросте до 1,8 млрд. ос. За даними ЮНВТО, у 2015 р. Європою подорожувало 609 млн. туристів, їхні втрати в 2014 р. становили 509 млрд. доларів США [3].

Україна знаходиться у центрі Європи і має всі передумови для належного розвитку економіки за рахунок туризму. Однак вона суттєво програє в конкурентній боротьбі, відстаючи від провідних держав світу за рівнем розвитку туристичної інфраструктури та якості туристичних послуг. Фінансово-економічна криза, що продовжується в останні роки, події, пов'язані з анексією Автономної Республіки Крим та проведенням антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей, негативно вплинули на в'їзний туристичний потік, структуру туризму та туристичні можливості країни як на внутрішньому, так і зовнішньому туристичних ринках.

Фактично у два рази зменшився потік іноземних туристів до України та продовжується знижуватись. Так, за даними Держприкордонслужби, у 2015 р. до країни в'їхало 12,9 млн. іноземних громадян, тоді як у 2014 р. – 13,2 млн., у 2013 р. – 25,7 млн. [4].

Україна втрачає свою популярність як туристичний напрям, оскільки в уяві потенційних туристів складається враження повномасштабної війни, а країна сприймається винятково як гаряча точка. Подолання наявних негативних тенденцій, створення системних та комплексних передумов для розвитку туризму в державі має стати одним із пріоритетних напрямів соціальної політики, що сприятиме створенню умов для забезпечення сталого розвитку сфери туризму та курортів, перетворення її у високорентабельну, інтегровану у світовий ринок галузь, що зможе стати вагомим чинником прискорення економічного зростання, підтримки зайнятості, структурної модернізації економіки, наповнення бюджетів усіх рівнів.

На основі системної теорії спробуємо скласти комплексну систему туризму та складники її підсистеми. Поняття «система» можна охарактеризувати як впорядковану сукупність елементів, між якими існує або може бути створений тісний взаємозв'язок [5]. Щодо системи туризму, то можна сказати, що це сукупність явищ, що відбуваються в туристичній галузі представлені системою відносин, в якій туристські підприємства, організації та регіони взаємодіють із зовнішнім середовищем.

Як показують дослідження, туризм як відкрита система перебуває у тісному взаємозв'язку із зовнішнім середовищем та соціальною сферою. Зв'язок між соціальною політикою і туризмом полягає в тому, що держава управляє туризмом, а туристична діяльність вимагає втручання з боку держави. У соціальній ринковій економіці свобода дій кожного індивідуума обмежується на користь добробуту всіх членів суспільства, а державне втручання здійснюється для забезпечення соціально-економічного добробуту широких верств населення, формуючи, таким чином, соціальну політику, зокрема соціальну політику в туризмі [6].

Соціальна політика в туризмі – це цілеспрямоване сприяння розвитку туризму та його формування шляхом впливу на важливі для цієї галузі особливості. Суб'єктами проведення такої політики виступають держава та недержавні установи (туристичні організації, спілки та об'єднання). Соціальна політика в туризмі здійснюється на всіх рівнях (країни, області, району, міста) з метою забезпечення таких основних концептуальних завдань: виділення економічних і суспільно-політичних умов, необхідних для цілеспрямованого розвитку туризму; підвищення конкурентоспроможності туристичної галузі; поліпшення передумов, необхідних для залучення більшої кількості населення у туристичній галузі; розширення співробітництва у сфері міжнародного туризму.

Існує кілька складових елементів соціальної політики, що так чи інакше впливають на туризм: соціально-економічна політика, територіальна політика, політика культури і політика дозвілля.

Соціально-економічна політика. Соціально-економічні рішення часто носять загальний характер і стосуються розвитку економіки в цілому. Загальні економічні фактори можуть впливати на туризм як позитивно, так і негативно. Факторами, що позитивно впливають на туризм, є: зростання реального доходу населення країни; більш рівномірний розподіл доходу населення країни; стабільне положення валюти; вигідна кон'юнктурна ситуація.

Фактори, що негативно впливають на туризм: економічні кризові явища; спад промисловості (зростання безробіття, скорочення заробітної плати, тимчасове працевлаштування); нестабільна ситуація з валютою; невивідна кон'юнктурна ситуація.

Величина реального доходу впливає на попит туристичних послуг. У разі збільшення реального доходу споживачі отримують у своє розпорядження більше грошей. Якщо грошей виявляється більше, ніж це необхідно для основних потреб населення, збільшується і попит на подорожі.

Розподіл доходу також впливає на туризм. Чим рівномірніше розподіляється дохід у суспільстві, тим більше людей зможуть дозволити собі подорожувати.

Стабільність валюти – теж важливий фактор у системі туризму. Коливання обмінного курсу призводять до того, що різниця цін на одні й ті ж послуги в'їзного та виїзного туризму значно збільшується.

Соціально-економічні заходи можуть керувати попитом на туристичні послуги. Розрізняють три напрями цієї політики: законодавче регулювання робочого часу і відпусток, перерозподіл доходу і стимулювання розвитку соціального туризму. Законодавче регулювання права на відпочинок гарантує всім працюючим громадянам регулярні відпустки. Те, що держава встановлює терміни відпусток та канікул в різний час, сприяє тому, що попит на туристичні послуги розподіляється рівномірно протягом року.

Розподіл доходу в суспільстві дуже важливий для туризму. Тільки коли в XIX–XX ст. поліпшилась соціально-економічна ситуація у світовій економіці, широкі верстви отримали у своє розпорядження більше коштів, туризм зміг стати масовим феноменом. Важливою ознакою сучасної соціальної держави є досягнення високого рівня добробуту для більшої кількості громадян. При цьому держава займається перерозподілом доходу, використовуючи різні важелі і стимули.

У межах соціальної політики держава управляє туристським попитом через стимулювання розвитку соціального туризму. Під соціальним туризмом розуміється те, що держава субсидіює будівництво різних споруд для відпочинку, що створює умови для проведення відпустки певних соціальних груп – молоді, багатодітних сімей, сиріт і людей похилого віку та з обмеженими можливостями тощо.

Територіальна політика. Завданням територіальної соціальної політики є, з одного боку, створення кращих умов для розвитку туризму, а з іншого – усунення шкідливих його наслідків для природи певної території. Одне з важливих завдань у цьому напрямі – не допускати кількісного й якісного скорочення територій, придатних для відпочинку. У країнах, що розвиваються, до сфери завдань територіальної соціальної політики належить контроль використання туристичної інфраструктури, землі та природних ресурсів, а також їх продажу.

Політика культури. Розвиток туризму створює небезпеку окультуризації освоєваних країн, під якою визначається як одностороннє або двостороннє вирівнювання відмінностей між культурами різного походження. Ефективне здійснення соціальної політики в туризмі сприятиме збереженню культурної ідентичності, традицій і звичаїв народу. Одне із завдань такої політики полягає у збереженні історичних та культурних пам'яток.

Політика дозвілля. Останнім елементом соціальної політики, що впливає на систему туризму, є політика дозвілля. Вона складається із заходів, що розробляються управліннями та установами щодо поліпшення організації вільного часу населення або окремих груп. Ситуацію з організацією дозвілля можна описати кількісно й якісно. Кількісна характеристика організації дозвілля визначається тим, скільки часу громадянин може бути повністю вільний від роботи. Держава визначає обсяг вільного часу своїх громадян. Таке регулювання дуже важливе для туризму, оскільки люди за законом мають час, який вони можуть використовувати для подорожей.

Політика дозвілля визначає не тільки кількість, але й якість організації вільного часу. Якість дозвілля залежить від того, які можливості має людина для використання свого вільного часу. Якщо в рамках регіональної соціальної політики особливу увагу приділяють розвитку бібліотек, музеїв, театрів, створення басейнів, інших спортивних споруд, прогулянкових стежок і зелених зон, то якість пропозиції щодо використання вільного часу поліпшується.

Таким чином, ефективне здійснення соціальної політики в туризмі через механізм її складових елементів сприятиме впровадженню її основних принципів та завдань [8]: забезпечення сталого інноваційного розвитку туристичної галузі та підвищення її частки в макроекономічних показниках; підвищення рівня життя громадян і створення додаткових робочих місць; збільшення частки очікуваних доходів від туристичної галузі у державному бюджеті; підвищення іміджу держави на міжнародному рівні.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, формування соціальної політики в туризмі є важливим чинником розвитку цієї галузі. В умовах соціальної ринкової економіки іннова-

ційного типу держава прямо або опосередковано спрямовує розвиток туризму.

Соціальна політика в туризмі – це усвідомлена підтримка державою туристичної галузі і формування основних її напрямів шляхом впливу на такі важливі її складники, що впливають на туризм, як соціально-економічна політика, територіальна політика, політика культури і політика дозвілля.

Здійснення такої політики визначає основні напрями розвитку туризму в умовах формування інноваційної економіки: вдосконалення системи управління галуззю; вдосконалення нормативно-правової бази туристичної діяльності; зміцнення матеріальної бази туризму; розширення міжнародної співпраці у туристичній галузі; підвищення якості та розширення асортименту туристичних послуг; поліпшення транспортного обслуговування; підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів та об'єктів культурної спадщини; поліпшення інформаційного та рекламного забезпечення; провадження ефективної інноваційної діяльності та створення наукової бази туризму; поліпшення кадрового забезпечення.

Шляхами вирішення проблем у цій сфері мають стати такі [7; 9]: необхідно відпрацювати механізм створення сприятливих умов для залучення інвестицій, спрямованих на будівництво нових та реконструкцію діючих об'єктів туристської та курортно-рекреаційної сфер; сприяти спрощенню процедури узгодження інвестиційних проектів; розширювати діяльність в Україні міжнародних готельних мереж; підтримувати ділові ініціативи, спрямовані на створення у країні готельних мереж економ-класу; активізувати процедуру подальшого спрощення візового режиму для туристів із країн Європейського Союзу та інших економічно розвинутих країн; сприяти розвитку дитячого, молодіжного, сільського туризму в Україні; задіяти та ефективно і раціонально використовувати пам'ятки культурної спадщини для розвитку туризму; закріпити і продовжити роботу з метою створення місцевих підрозділів по туризму в перспективних районах України, що володіють значним туристсько-рекреаційним потенціалом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Основи туристичного бізнесу / М.П. Мальська, В.В. Худо, В.І. Цибух. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – С. 60–82.
2. Сокол Т.Г. Основи туристичної діяльності : [підручник] / Т.Г. Сокол ; за заг. ред. доктора пед. наук, проф. В.Ф. Орлова. – К. : Грамота, 2006. – 264 с.
3. World Tourism Organization UNWTO [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www2.unwto.org>.
4. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Рахуба Є.С. Соціокультурне значення туризму /

Є. Рахуба // Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – 2010. – Вип. 16. – Том II. – С. 27–35.

6. Бакурова А.В., Діденко А.В. Основні проблеми туристичної галузі / А.В. Бакурова, А.В. Діденко // Матеріали I Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Проблеми формування нової економіки XXI століття». – Львів, 2011. – С. 89–94.

7. Деріга В.В. Соціальна і гуманітарна політика : [навч. посіб.] / В.В. Деріга. – Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – С. 168–174.

8. Гулевська Н.М. Передумови формування стійкого туризму/ Н.М. Гулевська // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». – 2007. – № 2. – С. 130–134.

9. World Travel and Tourism Council [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wttc.org>.

КОМПЛЕКСНЕ ВИКОРИСТАННЯ ВІДХОДІВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

COMPLEX USE OF FOOD-INDUSTRY WASTE UNDER INNOVATIVE CHALLENGES

У статті визначено, що комплексне використання відходів харчової промисловості є процесом поєднання науково-технічних й організаційно-економічних заходів, які спрямовані на створення замкнутих систем виробництва та повернення відходів у систему на базі територіально-виробничих комплексів. Доведено, що інноваційна технологія сушіння пивної дробини є економічно доцільною, а використання сухої дробини для годівлі ВРХ забезпечить зростання їх продуктивності.

Ключові слова: відходи, харчова промисловість, комплексне використання, суха дробина, кормова база, продуктивність тварин, виробництво яловичини.

В статье определено, что комплексное использование отходов пищевой промышленности является процессом сочетания научно-технических и организационно-экономических мероприятий, направленных на создание замкнутых систем производства и возвращение отходов в систему на базе

территориально-производственных комплексов. Доказано, что инновационная технология сушки пивной дробины является экономически целесообразной, а использование сухой дробины для кормления КРС обеспечит рост их производительности.

Ключевые слова: отходы, пищевая промышленность, комплексное использование, сухая дробина, кормовая база, продуктивность животных, производство говядины.

The article determines that a multipurpose use of food-industry waste is a process of combination of scientific-technical and organizational-economic measures aimed at creating closed-loop systems and returning the waste to the system on the basis of territorial production complexes. It is proved that the innovative technology for drying brewer's grains makes economic sense and the usage of dried grains for cattle feeding will ensure increase in its productivity.

Key words: waste, food industry, multipurpose use, dried grains, food reserve, productivity of animals, beef production.

УДК 338.43:664:504

Тимчак В.С.

аспірант

Житомирський національний агрокологічний університет

Постановка проблеми. Комплексне використання відходів на всіх стадіях продовольчого ланцюгу «від виробництва до споживання» є перспективним вектором ресурсозбереження в аграрному секторі економіки. Трансформації, які відбулися в аграрному секторі України, сприяли впровадженню у виробництво найважливіших досягнень науково-технічного прогресу та світового досвіду з вторинного використання відходів. Такі зміни частково сприяли розв'язанню суперечностей між зростаючими потребами населення у високоякісних продуктах харчування і обмеженим виробництвом сільськогосподарської сировини; підвищенню економічної ефективності виробництва продукції; збільшенню її обсягу та асортименту; зниженню собівартості; зменшенню питомих капітальних вкладень в сировинну базу; запобіганню забруднення навколишнього середовища виробничими відходами тощо.

У площині комплексного використання сировини харчової промисловості перебуває ідея впро-

вадження у виробництво не тільки маловідходних і безвідходних технологій в окремих технологічних процесах суб'єктів господарювання, але й використання відходів як вторинної сировини в інтегрованих підприємствах, їх об'єднаннях та інших галузях національної економіки. Застосування відходів у процесі виробництва продукції дає змогу перетворювати їх у цінну, часом навіть дефіцитну сировину, що використовується у сільському господарстві найчастіше як корми у тваринництві та добриво у рослинництві; в інших галузях промисловості та для вторинної переробки на тому ж підприємстві, де вони отримані.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвитку наукової думки та практичного обґрунтування економічної ефективності щодо комплексного використання відходів присвячені праці вітчизняних дослідників, а саме роботи І.Д. Блажа, М.С. Герасимчука, Б.М. Данилишина, С.Б. Дуденкова, Л.В. Дейнека, О.О. Шеремета, Г.В. Черевка, А.Є. Ферсмана, та зарубіжних вчених, а саме напрацювання